

סוקרים ספרים

מפגיעה לאיחוי: צדק מאחה ושיח מאחה בישראל

אורי ינאי וטלי גל (עורכים)

ירושלים: הוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס (תשע"ו–2016), 320 עמודים

על המעטפת הרכה של ריפוי ממוסד: לקראת גיבוש זהות של "מאחי סכסוכים"

ספר זה מציג לראשונה בעברית גישה חדשה המהווה נתיב חלופי ליישוב סכסוכים אשר מערבים פגיעה, לעתים כוללים ביצוע עבירה, ואשר יש בהם צדדים אסימטריים של נפגע ופוגע, ולעתים אף תפיסות הדדיות של קורבנות וחויית טראומה. הגישה יוצרת נדבך נוסף ושונה למסגרת המוכרת יותר של גישור והליכים חלופיים ליישוב סכסוכים במסגרת האזרחית. גישה זו היא חלק מהמודלים הנחשבים דור שני ביישוב סכסוכים, וביניהם גישור טרנספורמטיבי, צדק מעברי, גישור הומניסטי, יישוב סכסוכים מבוססי זהות ועוד. הספר מיטיב לתאר את הצדק המאחה כתופעה שיש לה יסודות תיאורטיים ופילוסופיים עמוקים, כפרקטיקה שיש לה ביטויים שונים בישראל בהקשר הפלילי, וכגישה עקרונית לסכסוכים חברתיים בישראל, החורגים מהמישור הפלילי.

בשער הראשון מוצגות סוגיות תיאורטיות הנוגעות לגישה זו ולמושגים כגון סולחה ורב־תרבותיות בחברה הישראלית. טלי גל סוקרת את הקיים והחסר בתחום זה תוך תיאור מפורט של המקורות האידיאולוגיים והתיאורטיים המגוונים של הגישה. בהמשך מציג רון שפירא את המרקם ההיברידי של המשפט הפלילי ואת הקשר שלו למסורת המקומית של סולחה, ולמנגנוני השליטה של נכבדי העדה או של רבנים. באמצעות תיאור מקרים אחדים הוא מבהיר שההיעזרות של מערכת המשפט בקהילה ובמסורת שלה, כדי להפחית מסוכנות ולקדם איחוי, היא רצויה וראויה. הפרק של אורי ינאי ושאוּקי עדווי משלים ומציג את ההבדלים בין התפיסה המסורתית של סולחה לבין צדק מאחה. הכותבים מצביעים על ההיבט האינדיווידואלי והמובנה שבתהליכי צדק מאחה, על היחס השונה לנפגע בהליך זה, וגם על היבטים דומים. בפרק האחרון בחלק זה מציגה שרי גרבלי תהליכי צדק מאחה בהליכים פליליים לנוער בישראל. היא מצביעה על ממשקים בין סולחה וצדק מאחה המתקיימים במקרים שבהם מעורבים פוגע ונפגע ערבים, ומציעה לפתח מודלים מותאמי תרבות.

בשער השני של הספר מובאת חוכמת המעשה: מוצגים תהליכי צדק מאחה בשירות המבחן למבוגרים (שקמה ניצן-בירן וויקי שרזמן), בקבוצות דיון משפחתיות (קד"ם) לנוער עובר חוק (עזי נבון), תהליכים מאחים בין חרדים (פוגעים) וערבים (נפגעים) כמקרה לדוגמה (רינה ריטר ושאוּקי עדווי), שיח מאחה ברשות לשיקום האסיר (ליאת שוסטרייני ואסתי שחף-פרידמן), וכן צדק מאחה בפגיעות מיניות (פני לייסט, דליה טאובר וכרמית קלר-חלמיש). חלק זה חושף את עושר הפעילות המעשית המתפתחת בישראל בעשורים האחרונים ומבהיר את אחד המאפיינים המרכזיים של הליך צדק מאחה כתנועה חלופית למשפט – רגישותו להקשר, האפשרויות המגוונות ליישומו, ויכולת ההתאמה שלו להקשרים תרבותיים מגוונים. בין השאר מעורר חלק זה שאלות בדבר גבולותיו של הליך זה, התאמתו לכל סוג של פגיעה, והאופן שבו ההתנסות בשטח מעשירה את התיאוריה ומאפשרת לחדד את ההתאמות התרבותיות הנדרשות בכל הקשר.

השער השלישי של הספר חוזר לעסוק בתיאוריה תוך ניסיון להרחיב את העיסוק ב"צדק מאחה" כהליך חלופי בתחום המשפט הפלילי אל עבר תפיסה רחבה של "שיח מאחה" אשר עקרונותיו ניתנים ליישום במישור הפוליטי, החברתי, ואף הקיומי הפילוסופי. יאיר רונן פותח חלק זה במסה פילוסופית המתבססת על סיפור יוסף ואחיו המקראי, ומציע פרספקטיבה דתית רוחנית מעניינת על השיח המאחה. צמיחתו הרוחנית של יוסף מתוך הפגיעה והחצנתה כמניע להתעלות מובילה להצלחה ולשגשוג, ורונן מציע עמדה זו כתקווה גם בעולם העכשווי הרווי באגוצנטריות ובתפיסות רלטיביסטיות. הפרק הבא עוסק בצדק מאחה בסכסוכים פוליטיים – בין הפרטי לקולקטיבי. בת עמי ברוט מציגה ארבעה מקרי בוחן הקשורים לסכסוך הישראלי-פלסטיני אשר נעשה בהם שימוש בשיח מאחה, התמקדו בהם בתיקון הפגיעות, התקיים הליך משתף יחד עם נפגעים ישירים ועקיפים והתקבלו החלטות בהסכמה. המקרים מצביעים על הקושי בחיבור הרמוני בין האישי לקולקטיבי כאשר מוקד הסכסוך הוא פוליטי. גם כאשר נפגעי הטרור מתעלים ומבטאים את הצורך להביע כאבם לפני המפגעים, לא תמיד הם נענים בתגובה רגשית אישית מתאימה, וגם כשזו מתקיימת לעתים, הקהילה והחברה משתיקות ביטוי של פיוס כל עוד הסכסוך הפוליטי גועש. דליה טאובר מציגה בהמשך חיזוק של השיח המאחה במישור הציבורי תוך תיאור תהליך גיבושה של "אמנת הצדק המאחה לחברה הוגנת ובטוחה". היא סוקרת את התפתחותה של גישה זו במדינות המערב, את התגבשות הרעיון לניסוח אמנה בישראל ואת הגשמתו הלכה למעשה בשבוע השיח המאחה. היא גם מצביעה על ההתלבטויות השונות שליוו את ניסוח האמנה, חלקן נוגעות להיקף ההגדרה, לגבולות השיח המאחה, ולבחירות המילוליות של עיצובו. אורי ינאי משלים תיאור זה בפרק הבא, הבוחן את המעבר מצדק מאחה לשיח מאחה. ינאי מתאר אוסף של עקרונות וגישות המאפשרים לקשר את הצדק המאחה לחתירה לצדק חברתי ומציג כרקע את המאחה

החברתית של 2011. בחלק הנספחים של הספר מתוארות תוכניות צדק מאחה בישראל: מעורבות שירות המבחן, שילוב בפעילות משטרת ישראל, ופעילות במרכז הקהילתי מוזאיקה.

הקריאה בספר חושפת את הקוראים לעושר המאפיין תחום מתפתח זה בישראל. בתחום זה גלומה הבטחה לעיבוד חיובי של סכסוכים בעלי מאפיינים פליליים, קהילתיים, פוליטיים חברתיים ובינ־אישיים. צדק מאחה מוצג כרעיון בעל פוטנציאל טרנספורמטיבי, אשר אימצו מעשיר את התפיסה הרגילה של הליכי יישוב סכסוכים. במסגרת ההליך המאחה אין מדובר עוד בסימטריה של שני צדדים החווים מציאות באופן שונה, אלא קיים מערך בעל שני קטבים של נפגע ופוגע, אשר מרכז הכובד של המהלך המתקן שבו הוא יצירת שותפות ביניהם תוך עידוד לקבלת אחריות והיפוך תפקידים ביניהם. בניגוד למערכת המשפטית המנסה להשיב לנפגע את חלקו מבחון, תוך קביעת אשמה, הטלת סנקציה והשתת כאב על הפוגעים כדי לאזן את הכאב שנגרם לנפגע, המערכת המאחה חותרת להביא את הנפגע לשלוט בגורלו, ובכך לכאורה נוגדת את האינטואיציות הטבעיות שלנו המציגות אותו כחלש הזקוק להגנה. הליך הצדק המאחה והשימוש בעקרונותיו מאפשרים להעצים את הנפגע.

אחת התובנות העולות מן הספר, הקשורות גם לקושי מסוים העולה בקריאתו, היא הפער שבין פרקטיקה עשירה ומגוונת, רובה בשלב ניסיוני, לתיאוריות המסבירות תחום זה. הליך צדק מאחה החל כעיסוק מעשי השואף להתערב ולשנות דרכי התערבות בסכסוכים פליליים. המגמות הראשונות בהתפתחות התחום היו פיתוח מעשי ולמידה מהשטח, ורבים מהכותבים מבטאים אימוץ רעיונות וקידומם קרוב לקרקע הסכסוכים שבה פעלו. כפי שמראה טלי גל בחלק הראשון, רבות התיאוריות המסבירות הליך זה, אך במידה רבה יש אקלקטיות ואי־בהירות מבחינת התיאוריה המאחידה המסבירה אותו. התיאוריות מגיעות מתחומים שונים, כגון קרימינולוגיה, משפטים, פילוסופיה פוליטית ופילוסופיה כללית, ונוגעות לממדים שונים של ההליך. התפשטות המושג ונזילותו הן סימן בולט לחשיבות פיתוח נוסף של המסד התיאורטי של התחום. הן עשויות להיות חלק מהתגבשות של פרופסיה חדשה של "מאחי סכסוכים" אשר יפעלו בתחומים שונים בחברה (אלברשטיין, 2015). מהלך זה קורא גם להכללה ואיסוף של הרעיונות השונים תוך גיבושם כמאפייני זהות עבור הקהילה המתגבשת (Alberstein, 2016).

לסיכום, הספר "מפגיעה לאיחוי" הוא צעד חשוב בביסוס גישות מתקדמות ומעוררות השראה לטיפול בפגיעות במעגלים שונים של החברה הישראלית. הכרות עם הפעילות העשירה הנעשית בתחום זה בעשורים האחרונים מזמינה את המשך פיתוחו ומיסודו של התחום, תוך קידומה של חברה סובלנית ומוחלת יותר במעגלים השונים של חיינו.

מקורות

אלברשטיין, מ. (2015). צדק אלטרנטיבי: גישור, איחוי וטיפול באמצעות מנגנונים משפטיים. אוניברסיטה משודרת ומודן.

Alberstein, M. (2016). The law of alternatives: Conflict resolution as the art of reconstruction. In A. Sarat (Ed.), *Studies in law, politics, and Society* (Volume 70, pp. 149–180). Bingley, UK: Emerald Group Publishing.

סוקרת: מיכל אלברשטיין